
DVÄRGÖRN BLAND SOMMARENS RARITETER • STOF FICK KEJSERLIGT BESÖK
FÅGELPORTRÄTTET: TAIGASÅNGARE • BIVRÅKARNAS ÅR PÅ SJÖBACKEN
BETONGKRÖNIKAN: OM BARNVAGNENS BETYDELSE

nr 3:2013

Fåglar

i Stockholmstrakten
Stockholms Ornitologiska Förening

Utgiven av Stockholms
Ornitologiska Förening

Från redaktören <i>Hans-Georg Wallentinus</i>	3
Gynnar ett utvidgat strandskydd i länet vår fågelfauna? <i>Tomas Viktor</i>	4
Noterat	5
Kejsarligt besök vid Fysingen <i>Tomas Viktor</i>	12
Dvärgörn nytt Stockholmskryss <i>Hans-Georg Wallentinus</i>	14
Nya krematoriet på Skogskyrkogården – livsfarligt för fåglar <i>Sören Lindén</i>	16
Ejderinventeringar i Stockholms skärgård 2012 <i>Claes Kyrk</i>	18
Vad händer efter Atlas 2? <i>Tomas Viktor</i>	21
Kikarreflektioner <i>eller Man ska aldrig säga aldrig</i> <i>Lasse Berglund</i>	22
Livet i ett havsörnsbo <i>Per Unger</i>	24
Fågelporträttet: <i>Taigasångare</i> <i>Örjan Sjögren</i>	30
Skådarintervjun: <i>Cecilia Rudengren</i> <i>Eva Stenvång Lindqvist</i>	32
Betongkrönikan <i>Mats Gothnier</i>	36
Hemma på <i>Sjöbacken</i> <i>Hans-Georg Wallentinus</i>	40
Exkursioner med barndomsvännen <i>Roland Staav</i> <i>Sten Ridderlöf</i>	42

Redaktör

Hans-Georg Wallentinus
e-post: hgw@conec.se

Redaktion

Mats Gothnier
Paolo Sangregorio
Örjan Sjögren
Eva Stenvång Lindqvist
Susann Östergård

Grafisk form

Paolo Sangregorio

Ansvarelig utgivare

Tomas Viktor
tomas.viktor@bredband.net

Redaktionsadress

FiSt/StOF
Box 1081
101 39 Stockholm
fist@stof.nu

Hemsida

www.stof.nu

Annonser

& annonspriser
Lennart Bernsel
lennart.bernsel@brevet.se

Upplaga

Drygt 2 000 ex

Utgivning

FiSt utkommer med fyra
nr/år till medlemmar i StOF

Adressändringar

medlemsservice@stof.nu

Tryck

åtta.45

Omslag: Havsörn.

Foto: Larre Hernander

Baksida: Hungrig!

Björktrastunge.

Foto: Titti Rudert

© Fåglar i Stockholmstrakten

ISSN 1102-1349

© Bildmaterial respektive
upphovsman

Material i form av artiklar och andra notiser samt frågor och förslag m.m. kan skickas per e-post till fist@stof.nu. Redaktionen förbehåller sig rätten att redigera insänt material. Läs policyn för FiSt på www.stof.nu. Manusstopp för nummer 4 20 oktober och nummer 1 2014 20 januari.

Från redaktören

AV HANS-GEORG WALLENTINUS

HÖST IGEN! FATTAR inte att våren och sommaren alltid ska gå så fort. I detta nummer har vi en, ska vi kalla det, uppsummering av sommaren, men också flera artiklar som kommit in tidigare från medlemmar utanför styrelse och redaktion. Inte mindre än tre artiklar har legat och väntat ganska länge på publicering. Ett idealläge för en redaktör, eftersom han då inte behöver tjata fram material.

Sten Ridderlöf, bl.a. skolkamrat med Roland Staav (se också minnesord i förra numret) har skrivit en mycket medryckande artikel med minnen kring exkursioner med Roland. Visserligen är orsaken till artikeln sorglig, men Sten beskriver Roland på ett sätt som måste göra var och en av oss varm i hjärtat.

Lasse Berglund behandlar också ett allvarligt ämne, fast från en annan utgångspunkt - valet av kikare. Per Unger har följt livet i ett havsörnsbo. Vi har gjort ett utdrag ur den långa artikeln, som kommer att vara tillgänglig i sin helhet på hemsidan.

Som säkert många läst i dagspressen har det nya krematoriet på Skogskyrkogården blivit en dödsfälla för fåglar. Sören Lindén bevakar ärendet för StOF:s räkning och ger en lägesrapport i detta nummer. Sedan några år vet vi att ejdern minskat drastiskt i våra skärgårdar. Claes Kyrk inventerade 2012 ejderbeståndet i några av våra skärgårdar och redovisar de nedslående siffrorna.

Tomas Viktor har varit ute på hemligt uppdrag vid Fysingen, eftersom han fick i uppgift av Japans ambassad att guida den kejsrerliga prinsessan Takamado. Hon är hedersordförande i BirdLife International och en framstående fågelfotograf. Tomas ger ett efterhandsreferat.

Tomas beskriver också vad som händer när Atlasarbetet nu ska slutföras. Han har även en uppma-

ning till alla rutansvariga att slutrapportera sina rutor. Han skriver också, som vanligt, ledaren i FiSt. Den här gången är det strandskyddet som är på tapeten, eftersom länsstyrelsen håller på med en stor revidering.

Ibland gör jag en sammanfattning av ovanliga fåglar som besökt rapportområdet. I det här numret tar jag upp några intressanta arter som besökt oss från slutet av maj till slutet av augusti. I Hemma på Sjöbacken funderar jag över den udda konstellationen gök och bivråk, som varit märkesarter hos oss i sommar.

På Falsterbo Bird Show vann en StOF-skådare, Cecilia Rudengren, fotopristävlingen. Det tyckte redaktionen var anledning nog att göra henne till föremål för Skådarintervjun. Eva Stenvång Lindqvist skriver som vanligt. Taigasångaren, en sällsynt men typisk höststart, behandlas i Örjan Sjögrens fågelporträtt.

Mats Gothnier har funnit att vid betongskådning är det en klar fördel att dra en barnvagn. Tubkufarna blir mindre kufiska om det tittar upp ett litet barn ur vagnen. Detta är huvudtemat i Betongkrönikan, som också beskriver två suspekta campares öden och äventyr i ett tält högst uppe i Tantolunden. Och så naturligtvis också några sällsyntheter i betongen.

I Noterat finns ett antal blandade notiser, bl.a. om en omfattande fågeldöd vid Råstasjön. Flera notiser handlar om aktiviteter på Ladugårdsgårde under våren/sommaren med anledning av de undersökningar som har gjorts av sånglärkorna i området.

Citatet är långt, en hel artikel om Lars Jonsson från 1968 som publicerades i Lördags-Expressen. Och så limericken, som denna gång handlar om en inte helt okänd gåsgam. Plus mycket annat.

Exkursioner med barndomsvännen Roland Staav

I FiSt nummer 1 2013 trycktes flera minnesrunor över Roland Staav, som hastigt och oväntat avlidit i december året före. Skolkamraten och medskådaren Sten Ridderlöf minns Roland på ett lite annorlunda sätt. Så – följ med till Södra Latin, Strömmen, Gotland och Öland, men kanske mest till Stockholms norra skärgård.

AV **STEN RIDDERLÖF**

VI MÖTTES I mitten av 1950-talet i korridoren på Södra Latin eller, som skolan då hette, Högre Allmänt Läroverk för Gossar å Södermalm. Ett anrikt, strängt lärosäte som fostrat många begåvade söderkisar och ynglingar från förorter som Nacka och Mälarhöjden. Lärarna var krävande, lektorer som de oftast var, och traditionen satt mycket djupt. Filmen Hets hade "södralatte" som förebild och spelades till stor del in på skolan.

Men här fanns även ett rikt föreningsliv. Särskilt två aktiva sällskap präglade denna tid. Skolans litterära förening EV (Enighet och vänskap) har burit fram litteratörer som Stig Dagerman, Sven Stolpe, Peter Pohl och Thomas Tidholm, och här debuterade Tomas Tranströmer med fyra dikter i EV:s tidning. Den andra föreningen, det naturvetenskapliga sällskapet Heimdall, grundat 1892, kom att bli Rolands och min dagliga oas i en för övrigt väl kunskapskrävande skola.

Men vi var inte ensamma. Fritänkande lärare och generationer av elever var engagerade i naturvetenskapen. Fanan hölls högt. Som ordförande i Heimdall under några år bjöd vi in de f.d. eleverna Sten Bergman och Jan Lindblad, för att nämna några. Utan ersättning, möjligen en kopp kaffe, trollbande oss i skolans aula. Kanske 7–800 ynglingar satt knäpptysta och fascinerades av de vilda berättelserna från Kamchatka eller Borneos djungler. Jan förstärkte sitt anförande med otroliga bolljongleringar, och vi fågelintresserade njöt av hans visslingskonster. Skulle vilja se den uggle som han inte kunde locka fram!

Den här gemenskapen kom att präglade oss alla. Vi blev ett stort gäng. Lite äldre, företagsamma elever som Gunnar Rosqvist. I stort sett jämngamla med Roland var Per-Olov Lindgren, Stefan Persson,

Johan Hulting och jag själv (som då alltid kallades SOE). Yngre som Kent Forssgren, Thomas Tidholm och många fler ingick. För oss blev fågelskådandet långt mer än en lam hobby.

Lärarna var förstående. Utan snack eller kontroll tilläts vi avstå från skolans obligatoriska terränglöpning vid Hellasgården. Här kunde istället 40 man ta mjölktaget från Centralen till Ekolsunds station, gå till Hjalstaviken, skåda sig runt den och gå tillbaks. Hemma efter 14 timmar, ofta med revor i byxorna efter taggtråd och någon sjöblöt stövel, var belåtenheten stor. Vi hade sett eller hört tre beckasinarter, nordliga gulärlor, brun och blå kärnhök, flygande rördrom, spelande brushanar och alla andarterna. Vår entusiasm smittande av sig och vi blev allt duktigare, med Roland i främsta rummet.

*

RUNT 1958 FICK Roland och Per-Olov ringmärkningstillstånd, 16 år gamla. Vid den tiden var alla Riksmuseets ringar handstansade med bokstäver och siffror och av rent aluminium. Vi bodde centralt och skolan låg nära Slussen och för den skull Strömbrom. Under högvintern utfodrades dagligen tusentals änder och hundratal svanar vid Strömbrom. Vid Kornhamnstorg fanns då en fisksaluhall på pontoner. All fiskrens, och mer därtill, slängdes ut på isen. Skaran av främst gråtrutar var i klass med vad man finner på en större, otäckt soptipp. Den initiativrike Olle Mauritzon tyckte vi skulle sätta igång med vinterringmärkning i stor skala. Men att inte kunna avläsa ringen på en kanske 30-årig trut på grund av slitage dög ju inte. Med energi fixade Olle hållbarare Ornix Box-ringar i StOF:s regi. Och vi var inte svåra att övertala.

Även här visade skolan prov på storsinnet. Dock

inte på rektorsnivå, snarare tanterna i bespisningen. I stort sett varje kall skoldag under vintern använde vi ungefär sju minuter till att äta och resten av lunchrasten till att fånga gråtrutar för hand. Det blev hundratals med åren. Alla fångade med undanlagt bröd och ostkanter från skolans kök, ibland förstärkt från Operakällaren eller Grand Hôtel.

Redan för mer än ett halvsekel sedan iakttog vi skillnader bland gråtrutarna. Detta låg nära till hands när vi dagligen kunde skåda ett par hundra individer på bekvämt, ibland armlängds, avstånd. Lättast att urskilja var de med klargula ben. Men gråtrutskomplexet har på senare tid inte underlättat bestämningarna, möjligen gjort dem korrektere.

*

HELGERNA, HELST DE svinkalla med snöyra, tillbringades på matflotten vid Strömbron. Roland skötte andfågelräkningen och prickade snabbt in rariteter, oftast någon vittrut eller smådopping och vid ett tillfälle till och med en vitvingad trut. Som vanligt noterade han allt i sin fickanteckningsbok.

Jag och skärkarlen Åke Rosen från Arholma ö svarade för ringmärkningsshowen. Vi tävlade om vem som kunde fånga flest vigg. Inte bara under en dag eller så utan vid ett och samma tillfälle. Vi började med en kort fishåv. Men allra bäst funkade det när vi kunde veva runt med bägge armarna i det iskalla vattnet och få tag på ett ben, en fot eller en vinge på den dykande viggan cirka en halv meter under ytan. Vi hade kastat ut majs- eller vetekorn, som sjönk lagom fort, samtidigt som viggarna dök utifrån.

Det blev oavgjort. Både Åke och jag toppade med fyra fåglar i ett svep. På kajen stod Roland och förklarade på sitt vänliga och pedagogiska vis vad vi höll på med för en stigande skara lyssnare. Undrar för hur många tusen åskådare han under våra 30 år på matningsflotten förklarat vad ringmärkningen syftar till?

Vad ringmärkte vi då, lite mer specificerat? Har tyvärr inte uppgifter om Rolands egna märkningar utan kan bara förlita mig på de egna, från och med det att nya Ringmärkningscentralen (RC) vid Riksmuseet bildades 1960:

Antal flygga fåglar märkta vid Stockholms vatten perioden 1960–1987

Knölsvan	640
Gräsand	880
Vigg	1 787
Storskrake	154
Sothöna	885

FOTO: STEN RIDDERLÖF

Juvenil ismås vid Blockhusudden Stockholm 18 april 1971. Det första och enda ringmärkta exemplaret i landet.

Det blev således inalles cirka 4 500 fåglar, vari ingick rariteter som en ung vittrut 1967 och en ung ismås 1971. Den senare togs med snara vid serveringen på Blockhusudden. Den förra på matningsflotten.

*

NATURLIGVIS RESULTERADE DESSA långlivade och urbana fåglar i många återfynd. Många i närområdet, men också långväga ifrån.

Återfynden av knölsvanar dominerades av fåglar från två områden. Under sommaren rapporterades de främst från Stockholms inre skärgård och sjöarna runt staden. På vintern kontrollerades de i Öresundsområdet eller vid Stockholms ström eller växelvis däremellan. Efter 1975 slutade vi med svanmärkningen för att minska arbetsbelastningen på RC.

Sothönsmärkningarna gav få reella återfynd. De flesta gjorde vi själva, som kontroller på märkplatsen något eller några år senare. En orsak var att jägarna tycks rata sothönan som matfågel.

Det kan man inte säga om vare sig vigg eller gräsand. Särskilt riskfylld tycktes vårjakten på vigganar vara på Åland. En ringmärkning i Stockholms trakten under april kunde resultera i återfynd någon vecka senare från holmarna i Ålands skärgård. Lite senare kom rapporterna från kustkommunerna runt Finska viken. Men huvudparten av viggarna, de som klarade sig, sträckte på bred front mot nordost. Hannarna först. Mot de vida områdena nära Ishavet. Runt flodmynningarna på bägge sidor om Ural. Men visst kunde något viggpar ha sin hemvist i det finska sjösystemet eller i Karelen.

Strömmens gräsänder hade ett brokigare utbred-

ningsområde. Från Skansen, Lötsjön och Edsviken till Boden eller Vasa och Utsjoki i norra Finland. Något likartat gällde för storskrakeäterfynden. Innan våra specialmärkningar med ostkanter som bete och långa "målvaktstast" på flotten, visste ingen varifrån vinterskrakarna kom. Det visade sig att några härrörde från Stockholms yttre skärgård men de allra flesta från platser rakt norrut, avlägsna platser på bägge sidor om Bottenviken.

*

KANSKE FÅR MAN intrycket av hur änglalika Roland och jag var i vår ungdomliga iver att ringmärka. Men Sten Österlöf visste bättre. Det var inte alls ovanligt att en barsk stämning i telefonen med stor språklig variation beskrev hur olämpligt vi hade uppfört oss.

För att ta ett exempel: Först ringer en av de vänliga damerna på RC upp i något obesvarat rapportärendet och säger i förbigående att Sten är fly förbaskad. Då visste man vad klockan var slagen. Blir vi av med tillståndet? Och skälet för utskåpningen var nästan alltid befogat. Som när Roland och jag hade upptäckt en ansenlig starflock på Maria kyrkogård som vant sig vid daglig bullmatning vid de historiska gravarna. Tänkt och gjort, upp med ett par japannät och en snabb rush. Sedan halade vi in något 15-tal starar. En kvick, effektiv ringmärkning. Men vad vi inte hade fattat var att Söder var pepprat av ambitiösa reportrar och meddelsamma damer som hade full koll på kyrkorummet. Bättre då att märka i Norrlands inland, kan man tycka. Men där hade vi aldrig varit. Dock var Sten en vis man. På ett avväpnande handlingskraftigt sätt kunde han lugna våra anmälare och deras supportrar och vi själva var dämpade åtminstone något kvartal framöver.

De genomrara personerna på RC, med Sten Österlöf i spetsen, var viktiga för vår framtida ornitologiska gärning och naturintresset. De blev nästan som en familj för oss, ledd av en sträng far. Under RC:s första decennier njöt vi av att besöka Riksmuseet för att stilla vetgirigheten. Och det var ofta. Till och med när centralen var söndagsstängd kunde vi utifrån beundra den tallsparv som Pelle Sollenberg hade fångat (tillika landets första fynd) och som satt som burfågel, ibland sjungande, i RC:s fönster.

Det var ingen tillfällighet att Ringmärkningscentralen i ett senare skede blev Rolands arbetsplats. Vem kunde vara bättre skickad? En person som från skolan drillats att analysera, tolka mängder av fakta och som hade förmågan och lusten att föra ut

fågelkunskapen i vida kretsar. Hans böcker, oftast i kompani med författaren Peter Öhman, var lysande prov på språklig behandling och förledande rika på kunskap. En fröjd att läsa och behålla som uppslagsböcker.

*

ALLT VAR INTE bara vinter. Även övriga årstider fyllde vi rejält med skådning. Här några axplock från vår första längre resa tillsammans. Destinationen var inte Bortre Asien, den gick till Gotland. Där skulle vi cykla runt och tälta i tre veckor direkt efter skolavslutningen 1960. Vi var tre gymnasister, Per-Olov Lindgren nu inkluderad.

Den 12 juni skriver Roland i sin dagbok om överfarten från Nynäshamn till Visby:

"Vid de yttersta skären utanför Landsort rastade tu-sentals gudingar. Ett par sydgående fylkingar med insprängda helsingar iaktogs. Tre tordmular lyfte för båten och satte kurs in mot land. Med båten följde ett 50-tal måsfåglar: gråtrutar, silltrutar och ett par fiskmåsar. När Gotland kunde skönjas dök även ett par skratmåsar upp. // I skymningen gjordes ett besök i Botaniska trädgården, i en trädgård i närheten hördes och sågs en varnande halsbandsflugsnapparhane.

13.6. Nattron blev förstörd! av en svart rödstjärt, vilken började sjunga omkring 0.30 och höll på i ca 1 timme framåt. Vi gick ut för att lokalisera den, och följde dess sång genom natt-tomma gränder. Snart kom vi till Sankta Carin:s ruin, där vi efterhand fick syn på den, där den satt på muren. Några skratmåsar skrämde ett tag bort den ifrån dess favoritplats, men den kom strax tillbaka. Dess sång liknade ljudet från [en] uppdragen rullgardin. Efter denna strof kom en annan mera rödstjärtlik tongång. När denna just avslutats kom ett egen-domligt raspande ljud."

Till saken hör att ingen av oss 16–17-åriga grabbar varken hade sett eller hört en svart rödstjärt förut. Redan vid 4-tiden på morgonen begav vi oss åter till ruinen, men nu var fågeln borta. Så började första dygnet på Gotland.

Sedan följde en lång promenad i norra Visby innanför murarna, ut mot Norderstrand och Galbacken. Då allt noterades: ejder- och storskrakskullar, svärtor, gravänder, mindre strandpipare, antalet flugsnappare fördelade på svarvita och halsband, gulsångare [*härmsångare, reds. anm.*] med flera. Skulle vara intressant att på nytt, 50 år senare, göra om promenaden. Likt de sjöfågeltaxeringar som Harald Wibeck gjorde i Stockholms skärgård på 1930-talet, men nu med Roland Staavs detalje-

rade noteringar som jämförelse. Resultatet torde bli nedslående, för då myllrade det av liv.

*

DAGEN DÄRPÅ CYKLADE vi iväg mot norra Gotland. Tunga cyklar med tung packning i ständig motvind. Vid Ihreviken rastade vi. Där hade Sveriges Radios fågelinspelare Sture Palmér sin sommarstuga. I hans sällskap förbyttes det tröga cykeltrampandet till en bilfärd i hisnande fart. Palmér tyckte gilla att hans Volvo duett sladdade sig fram på dammiga kalkstensvägar i vår färd mot Färö. Vi antog att det måste vara en firmabil eller kanske träning inför ett rally.

Så här beskriver Roland bilexkursionen, som startade på eftermiddagen den 15 juni:

"... I Kappelshamnsviken sågs ett årtpar, en skedand-drake, en gravand och ett tjugotal krickor. På strandängarna växte johannesnycklar, s:t pers nycklar, göknycklar och nattviol. På Färö åkte vi in till Landsnäs gård och senare till lotsstationen, där vi pratade med Haldur Wigsten. Sedan åkte vi runt på småvägarna, men ingen blåkråka visade sig. Före middagen på Landsnäs gård kom det en blåkråka flygande och satte sig i en tall på ca. 100-meters avstånd. Efter middagen utposterades vi på olika platser för att om möjligt hitta blåkråkstråken. Alla såg blåkråkor utom jag, Per-Olov hörde dessutom en svart rödstjärt sjunga vid ett lambgift".

Vi hade det på känn, men förstod inte hela sanningen. Vi hade nyss betraktat det sista häckande blåkråkeparet i Sverige. Jag hade dessutom turen att se en av fåglarna rolla in kvällssolen. Bra pass!

Efter ytterligare en dag på Färö med exklusivt skådande återbördades vi helskinnade till Ihreviken. Nu fick hojarna åter göra rätt för sig. En sista episod från vår lyckade gotländska skådarresa skildrar Roland så här. Det är den 19 juni:

"... På eftermiddagen ställdes färden till Fardume träsk. Norr om vägen i närheten av Kauparve hördes några vaktelag från en åker. Närmare Fardume träsk snärpte två kornknarrar. Över Fardume träsk sågs en dvärgmåås på kvällen och en rördrom bölade i vassen. Säv- och rörsångare skärrade och en skröntärna fiskade i sjön. Vid 21.30-tiden var vi åter på åkrarna med vakteln. Den var i full gång och kunde avlyssnas på ganska nära håll. Ytterligare en kornknarr snärpte i samma åker. En fasan stöttes upp på nattkvisten."

Tilläggas ska att vi gjorde stora ansträngningar att fånga vakteln med ett långt nät något nedtryckt längs med ett dike. Trots det "omöjliga" spelade fågeln plötsligt på andra sidan nätet. Vi var överlistade och gav upp, för ovanlighetens skull.

Året därpå, 1961, styrdes kosan mot Öland. Vi

hade fått tillökning med Stefan Persson. Inte Hennes & Mauritz ägare, utan sonen till ädelsmeden Sigurd Persson. Principen var densamma. Cykling, tältning, fågelskadning, under cirka tre veckor direkt efter skolavslutningen. Även denna exkursion var oförglömlig och lärorik.

*

UNDER GYMNASIET BETYDDE gemenskapen i olika föreningar mycket. Vi var aktiva som fältbiologer och bevistade alla SOF:s och StOF:s möten i Stockholm. I början på 60-talet knöts många livslånga band när vi pulsade runt Ågestasjön eller Fysingen, övernattade i bunkrar på Landsort, lyssnade på flodsångare (som naturligtvis ringmärktes) i Sandemar, gjorde nattexkursioner i Uppland. Denna tid var okomplicerad. Naturintresset stod på topp. Men det var nästan bara fåglar som gällde. Stockholms gymnasier och föreningar producerade med en modern ekonomisk term en kader av högklassiga naturvetare och ornitologer. De främsta i landet som därtill hade genuin fältkunskap. Ingen nämnd, ingen glömd, känn dig träffad!

*

TVÅ PROJEKT DÄR Rolands insatser inte kan värderas nog högt måste särskilt framhållas. Det kanske mest framgångsrika är räddningen av Angarnssjöängen. Hotet som avvärdades var Stockholm stads långt gångna planer på att bebygga hela området. Här skedde en unik mobilisering av alla "goda krafter" som ville skydda den fågelrika våtmarken i det historiska landskapet inom Stockholms hank och stör. Angarngruppen bildades 1968. Inventeringar och annat faktaunderlag producerades på löpande band av frivilliga för att beskriva områdets naturvärden. Den nuvarande redaktören för FiSt blev senare en av de bärande krafterna och kan mer initierat redogöra för alla turerna och hur läget är idag.

I samband med fältinventeringarna uppdagades det vilken dragningskraft sjöängen hade under sträckperioden från slutet på augusti till början av september. Mycket tidiga morgnar frapperades vi av hur många blåhakar som varje höst sökte föda i vassarna. Roland, Lars Frankenberg, Kjell Eriksson och jag bildade något av en kärntrupp i Projekt Blåhake. Sverige hade vid den tidpunkten bristfällig, eller snarare näst intill obefintlig, kunskap om den skandinaviska populationens flyttningsvägar och vinterkvarter. Runt 1972 organiserade vi projektet så att vi täckte in daglig ringmärkning under den viktigaste tvåveckorsperioden. Tio år senare och ef-

ter cirka 2 000 märkta blåhakar i Angarn vet vi något mer. Vår metodik gav också efterföljare på andra håll i landet som spädde på kunskaperna. Men mer finns att göra.

*

DET ANDRA PROJEKTET är helt Rolands förtjänst, Projekt Skräntärna. Rolands livsrum sedan barn- domen var Långviken på Blidös sydspets. Därifrån kunde han, så fort han förmådde hantera en båt med snurra, fara ut på Svartlögefjärden och besöka alla dess kobbar och skär. Med tiden, och ett något säkrare flytetyg, undrar jag om någon ö i Stockholms norra skärgård inte var inventerad på sitt fågelbestånd av Roland.

Även floran och större insekter tilldrog sig alltid hans uppmärksamhet. Gjorda observationer noterades direkt i en anteckningsbok och fördes regelbundet över till en dagbok. En oskattbar källa från hans tonårstid som jag bitvis tagit del av.

Det skulle föra för långt att i den här redogörelsen beskriva de omfattande studier av den svenska populationen av skräntärna som Roland själv presenterade, stod bakom eller initierade. Från att ensam ha puttrat runt i en fyrameters båt med tio hästars motor, till att bli ledsagad av andra forskare i en sjösäker båt med en erfaren skeppare. Det gör skillnad, när i stort sett alla skräntärnekolonier och ensamhäckare utmed den svenska kusten ska inventeras.

Det är inte svårt att förstå Rolands fascination över skräntärnan. Den lyckades han överföra på sin omgivning, och jag var bland de första. Det var också så som jag och min fru Barbro mötte vår "dröm-ö" – Svartlöga. Så här gick det till.

Tidigt på morgonen den 16 juni 1974 lämnade vi Långviken i Rolands lilla motorbåt. Vi bad Barbro följa med för att hon skulle hålla båten. Det var nödvändigt för att snabbt komma upp på skären så att inte kullar splittrades eller gick i sjön. Vi var på väg mot Systrarna och Lillskärgården och därefter till skräntärnekolonierna på Trätskär och Trätskärskobben.

Det var en underbar stilla dag med flödande sol. Även ringmärkningen gick bra. På Trätskärskob-

FOTO: STEN RIDDERLÖF

Roland med en nätfångad höksångare, Svartlöga.

ben, som tillhör Svartlöga, märktes 62 skräntärnsungar medan vi bara fann ett tiotal ägg på Trätskär. Roland förmodade att tärnorna hade störts för mycket. Även morgonens övriga ringmärkning var vi nöjda med.

*

BÅDE ROLAND OCH jag kände oss aningen skamsna gentemot Barbro. Hon hade ju bara fått vänta på oss och fungerat som pollare. Visserligen hade hon blivit brun, men Roland föreslog att vi nu skulle bege oss till Svartlöga, den finaste ön Roland visste. Möjligen i konkurrens med Rödlöga-Storskär, även kallad Åsmansboda.

Under båtfärden berättade Roland att han varit där den 2 juni. Så här skriver han i sin dagbok:

"... för en inventering av främst höksångar- och härmsångarbeståndet på norra delen av ön. Jag hann dock ej besöka samtliga delar denna dag (kl. 6-11). Även sjungande näktergalar noterades, men sångaktiviteten tycks redan ha dämpats under dagtid.

*Orre hördes spela från Skäret vid ankomsten. Ängs-
piplärka sjöng över hållarna, som sammanbinder Stora
Enskär och Klintkobbar. Vid den senare lokalen blev
jag vittne till hur en höksångarhane uppvaktade en
hona vid 6.30-tiden. De satt bredvid varandra i över 1
minut med vibrerande vingar och nedböjda stjärtar på
en algren innan en snabb kopulation genomfördes. Även
matningsrörelser ingick i uppvaktningssceremonin.*

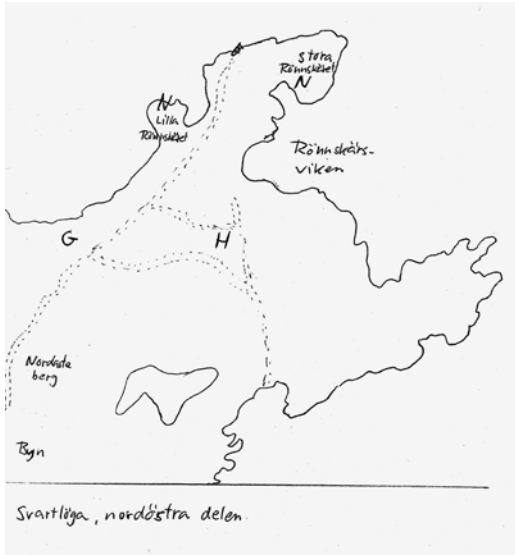
Kl. 8.30 hördes en smattrande liten flugsnappare

	1972	1975	1976	1977	1978	1979	1981	1982	1983	1984	1985	1987	Summa
Adult	1	4	5	1	3	11	4						29
Pull			2	5		3	9	4	5	5	5	4	42
Summa	1	4	7	6	3	14	13	4	5	5	5	4	71

Tabell: Höksångarmärkningar på Svartlöga

söder om Lilla Rönnskäret, där även ett domherrepar visade sig. Ytterligare en liten flugsnappare, som visade sig vara utfärgad observerades ungefär mitt på öns nordsida...”.

I dagboken har Roland tecknat en karta över Svartlöga i två delar, en över nordvästra och en över nordöstra ön. På den korta tid som stod till buds gjordes ingen inventering av södra ön. Se nedanstående kartor.

Rolands inventering tog fem timmar, i en ytterst svårforcerad terräng, från väster till öster och åter. Bara det är en prestation. Att också urskilja sångaktiviteterna för några specifika arter i den allmänna fågelkören under en junimorgon visar på ett tränat öra. Landskapet är här så mosaikartat att ljud lätt försvinner bakom berghällar och i svackor.

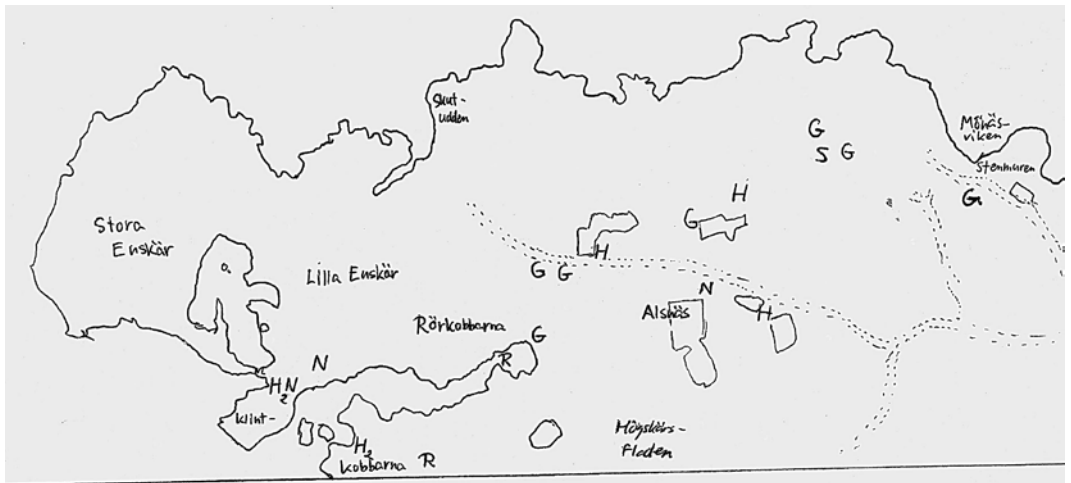
Jag vill något kommentera höksångaruppgifterna. Vad jag förstår pejlade Roland in sex-sju revir. Alla i närheten av öppna ytor som igenväxande ängar, hedmark eller berghällar invid havet. Sådana bryn på Svartlöga är solexponerade, varma och alltid bevuxna med en, nyponrosor, måbär och lägre träd som rönn, getapel och småvuxna alar. Höksångaren tycks föredra ett revir som är större än de holmar som omger Svartlöga. Detta trots att öarna annars liknar den beskrivna miljön. Tillräcklig yta för häckning av höksångare noterades vi 1972 på Storskär i Sundaöarna.

*

UNDER ETT ANTAL ÅR efter Rolands inventering företog jag själv räkningar av Svartlögas höksångarpopulation. Den visade sig variera runt tio-tolv par men sjönk succesivt efter hand. De flesta reviren i

↖ Nordöstra Svartlöga.

↓ Nordvästra Svartlöga.

Ungefärlig fördelning på norra Svartlöga av

höksångare (H)	6 sj. ♂♂ (244)
härmsångare (G)	8 sj. ♂♂
näktergal (N)	5 sj. ♂♂ 1 unv ♀
stjärtmes (S)	1 ex.
rörsångare (R)	2 sj. ♂♂

Under inventering den 2.6.1974 kl. 6-11. (ej samtliga områden genomskräta!)

öns utkanter var de som inte besattes påföljande år. Kärnområdet var byns ängar, dvs. de som inte ingick i Rolands inventering. Där kunde vi årligen inräkna fyra tämligen säkra par, varav två i enbuskmarken runt fotbollsplanen, ett par där vi bor och vanligen ett par i byhamnen. Höksångarna här var mycket stabila och häckade varje år, oftast bara några meter från föregående års boplat. Det gällde också på Heden. I ett fall kunde jag konstatera att en förföljunge häckade i samma nyponrosbuske där den var född.

Ett par intressanta iakttagelser kan nämnas. Alla öns höksångare tycktes först anlända till byn för att två-tre dagar senare sprida sig på ön. Detta kunde verifieras genom ringmärkningskontroller. En viktig förklaring är nog att byn med sin länge hävdade mark är öns varmaste plats. Jag noterade även att byns mer stationära hannar tycktes ha en gulare iris än de i utkanterna. Jag förmodar att det kan tolkas som äldre fåglar. Också byns honor hade en tendens till gulare iris.

Den trista frågan är varför hela Svartlögapopulationen har försvunnit, trots att den varit ett spridningscentrum för ögrupperna runt omkring. Förmodligen får man söka svaren på flera håll. En

faktor jag tror påverkat häckningsplatserna på Svartlöga är igenväxningen. Från buskmark till högväxt tät skog, samtidigt som de ängar som finns kvar hävdats för hårt för höksångarnas smak.

Utan att ha några ringmärkningsfynd som styrker min teori tror jag att såväl sträckvägar som övervintringsplatser är osedvanligt stabila. Jag vill nästan tro att denna art, som kan bli ganska långlivad, mer eller mindre sträcker som på räls. Förmodligen även i tid. Händer något negativt i en oas kan det få olycksaliga följder för en hel lokalpopulation. Som ett minne över de glädjeämnen höksångarna skänkt mig redovisas mina märkningar på ön (se tabell på sid. 46.).

*

Som ett minne till dig Roland har jag tecknat ned några av de många spännande upplevelser vi skänkt varandra under årens lopp. Inte bara det. Du har också visat vägen till Svartlöga, där Barbro och jag har byggt upp ett arboretum med många olika träd. Och vi håller med dig. Svartlöga är en fantastiskt vacker plats, särskilt lämpad för naturintresserade personer.

FOTO: HANS BISTER

Roland Staav på 2000-talet, fotograferad på spången vid Fysingen.

Höksångare.